

Provinciale economie in het nauw

In 2009 wordt Nederland hard getroffen door de wereldwijde economische crisis. Vanzelfsprekend blijven de Nederlandse regio's niet onbetuigd. Vooral de zuidelijke provincies en in het bijzonder Eindhoven en omgeving worden flink geraakt. Utrecht en Noord-Holland doen het naar verhouding het beste. Dit neemt echter niet weg dat ook deze provincies in 2009 met een economische krimp worden geconfronteerd (tabel 1).

Tabel 1 Economische groei in 12 provincies

	2007	2008	2009
Utrecht	4,4%	2,2%	-3,6%
Noord-Holland	3,8%	1,9%	-3,8%
Friesland	3,9%	2,3%	-4,1%
Zuid-Holland	3,8%	1,9%	-4,1%
Flevoland	4,4%	2,1%	-4,2%
Gelderland	3,4%	1,9%	-4,2%
Drenthe	3,5%	2,3%	-4,5%
Groningen	-1,3%	3,5%	-4,9%
Overijssel	4,0%	1,9%	-5,1%
Limburg	2,8%	1,5%	-5,4%
Noord-Brabant	3,8%	1,7%	-5,8%
Zeeland	2,5%	1,2%	-6,4%
Nederland	3,5%	2,1%	-4,6%

Bron: CBS & ING Economisch Bureau

Provincies reageren verschillend op economische schokken. Ze hebben immers allemaal een ander karakter. Belangrijk hierin is de samenstelling van het bedrijfsleven. Zo wordt de omgeving van Leiden gekenmerkt door de bollenteelt, Eindhoven door hoogwaardige industrie en Rotterdam door de haven. Maar niet alleen de samenstelling van het bedrijfsleven is anders. Ook bijvoorbeeld het internationale karakter. De afzetmarkt van vervoersbedrijven rondom de luchthaven Schiphol is internationaler dan die van bedrijven in bijvoorbeeld Utrecht.

Al deze kenmerken worden meegenomen wanneer de economie van verschillende provincies onder de loep worden genomen. In de huidige economie kunnen we dan vaststellen dat provincies met veel industriële activiteiten binnen de grenzen niet alleen eerder, maar ook harder getroffen worden door de crisis, dan provincies waar veel bedrijven in de zakelijke dienstverlening zitten. Dit komt doordat de industrie niet alleen voorop loopt in de conjunctuurcyclus, maar – als gevolg van het zeer internationale karakter – ook nog eens zeer gevoelig is voor economische golfbewegingen. Zo kan het ook gebeuren dat de productie in deze sector met maar liefst 15% krimpt, terwijl er bij de overheidssectoren nog steeds sprake is van een lichte groei.

Tabel 2 Sectoren en hun conjunctuur

	Conjunctuur gevoeligheid	Plaats in de conjunctuur
Industrie	hoog	vroeg
Bouw	middel	laat
Groothandel	middel	midden
Detailhandel	middel	midden
Horeca	hoog	vroeg
Transport	hoog	midden
Zakelijke dienstverlening	laag	laat
Public & Zorg	laag	laat

Bron: ING Economisch Bureau

Effect hiervan is dat provincies als Noord-Brabant en Limburg met een flinke krimp worden geconfronteerd. Utrecht en Noord-Holland profiteren van de grote bedrijvigheid in commerciële- en niet-commerciële dienstverlening. Vooral de aanwezigheid van veel hoogwaardige dienstverlening – zoals juristen en financieel specialisten – en hoofdkantoren vallen deze regio's veel minder terug dan andere provincies.

Figuur 1 Verschillen in regionaal economische groei 2008

Bron; ING Economisch Bureau

Noord-Nederland

De economische ontwikkeling van **Groningen** is grotendeels terug te voeren op de aanwezige gaswinning in dit gebied. De vraag naar gas zwakt dit jaar naar verwachting af als gevolg van de sterke terugval in industriële productie. Daar komt bij dat ook andere zwakke sectoren, zoals industrie en transport in deze provincie flink vertegenwoordigd zijn. Gekeken naar de conjunctuurgevoeligheid en groeiverwachtingen voor 2010 dan wordt voorzien dat de Groningse economie snel zal herstellen. De industrie en transport zitten immers vroeg in de cyclus (tabel 2) en zullen dus ook relatief snel weer aan een opleving beginnen.

In Friesland en Drenthe is de situatie anders. Vooral de op voedingsmiddelen gebaseerde landbouw in **Friesland** zorgt ervoor dat deze regio met -4,1% geen extreme dip laat zien in vergelijking met Nederland als geheel. Ook in tijden van economische crisis blijft er immers vraag naar melkproducten en andere voedingsmiddelen. Daarbij komt dat er relatief veel zorgdiensten in de provincie actief zijn zoals huisartsen. Ook deze activiteiten zijn zeer ongevoelig voor economische veranderingen.

De groeivoorspelling voor **Drenthe** is met -4,5% nagenoeg gelijk aan die voor Nederland als geheel. Reden hiervoor is dat de samenstelling van het bedrijfsleven ook zeer gemiddeld is. Geen grote uitschieters, zoals in andere provincies. Dit betekent dat ook in de toekomst de provincie Drenthe het Nederlandse groeipad waarschijnlijk redelijk zal volgen. Hierbij moet echter wel rekening worden gehouden met andere kenmerken, zoals de kleinschaligheid van de Drentse bedrijvigheid die er uiteindelijk voor afwijking kan zorgen.

Oost-Nederland

Van de twee oostelijke provincies komt **Overijssel** – en dan vooral de regio Twente – zwaar in het gedrang door de economische crisis. Dit komt onder andere door het grote aantal bouwbedrijven in de regio. Door het lange termijn karakter van bouwprojecten hebben veel bedrijven uit deze sector nog tot halverwege 2009 een flinke omzet behaald. Dit slaat naar verwachting snel om waardoor in 2009, maar zeker ook in 2010, een stevige krimp wordt verwacht. Daarnaast is de Twentse industrie nauw gelieerd aan Duitsland. En aangezien de krimp in zowel de economie als de industrie bij onze oostbuur nog groter is, staat ook de Twentse economie extra onder druk. De aanwezigheid van overheidsdiensten elders in Overijssel kan de druk uit Twente op de totale provinciale economie niet geheel verzachten, waardoor de groeiverwachting met een krimp van 5,1% aanzienlijk onder het landelijke gemiddelde ligt.

Dit in tegenstelling tot **Gelderland**, waar de aanwezigheid van zowel stedelijke als rurale gebieden zorgt voor zeer divers karakter en daaraan gekoppelde gemiddelde economische groei van -4,2%. Dit betekent dat zowel de dienstverlening er goed vertegenwoordigd is in bijvoorbeeld de steden Arnhem en Nijmegen, als de landbouw in bijvoorbeeld de Betuwe. Deze diversiteit zorgt er ook voor dat Gelderland minder gevoelig is voor economische schokken. Ook het grote aantal ziekenhuizen en onderzoeksinstituten rondom Nijmegen zorgt hiervoor. Bijkomend voordeel hiervan is dat ziekenhuizen grote werkgevers zijn, die zorgen voor een aanzienlijke stabiliteit op de regionale arbeidsmarkt.

Tabel 3 Verdeling bedrijvigheid over sectoren Noordelijke en Oostelijke provincies

	Groningen	Friesland	Drenthe	Overijssel	Gelderland
Industrie	13%	19%	22%	21%	11%
Bouw	3%	7%	7%	8%	4%
Groothandel	3%	5%	5%	7%	11%
Detailhandel	3%	5%	6%	6%	5%
Horeca	1%	2%	2%	2%	1%
Transport	3%	3%	3%	3%	3%
Zakelijke dienstverlening	13%	24%	23%	23%	37%
Public & Zorg	19%	27%	28%	25%	21%

Bron: CBS & ING Economisch Bureau

West-Nederland

De economie van de westelijke provincies in Nederland wordt gekenmerkt door een zeer dienstverlenend karakter. Niet alleen de zakelijke diensten zijn er sterk vertegenwoordigd, maar ook publieke taken, zoals onderwijs en zorg. Desondanks kunnen we niet stellen dat deze provincies minder gevoelig zijn voor economische schokken. De Randstad heeft namelijk ook een zeer open karakter, waardoor juist de huidige economische crisis en in het verlengde het inzakken van de wereldhandel een grote stempel heeft kunnen drukken op de economie van vooral **Noord- en Zuid-Holland**. Denk hierbij aan een vermindering van activiteiten in en rond de Rotterdamse haven of Schiphol. Maar ook bedrijven uit andere sectoren – zoals de bollenteelt – hebben hun afzetmarkt voornamelijk buiten Nederland liggen.

Flevoland heeft nagenoeg dezelfde bedrijfssamenstelling als de andere twee provincies in het westen van Nederland. Verschil is echter wel dat het aantal grote bedrijven en hoofdkantoren in de polder kleiner is, waardoor Flevoland minder internationaal is. **Utrecht** wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van publieke diensten. Vooral het grote onderwijscomplex, inclusief academisch ziekenhuis, aan de rand van de stad Utrecht is hier debet aan. Dit zorgt niet alleen voor een stabiele economische groei, maar draagt ook bij aan relatieve rust op de arbeidsmarkt.

Zuid-Nederland

De zuidelijke provincies komen naar verwachting dit jaar het meeste in zwaar weer terecht. De aanwezigheid van grote industriële clusters in **Zeeland, Noord-Brabant en Limburg** speelt hierbij een belangrijke rol, al zal de kracht hiervan per regio verschillen. Als gevolg van het internationale karakter zal de chemische industrie in Zeeuws-Vlaanderen of de metalectro rondom Eindhoven veel zwaarder getroffen worden dan bijvoorbeeld de voedingsmiddelenindustrie in Oost-Brabant. Eten moeten we immers toch, waardoor deze branche veel minder gevoelig is voor een teruggang in de uitgaven van consumenten.

Naast een flink chemisch cluster rondom DSM dat door de economische teruggang flink geraakt wordt, profiteert Limburg van de aanwezigheid van enkele bedrijven in de duurzame sector. Er wordt al gesproken van Sun Valley in Limburg. Dit cluster rondom de keten van zonnecellenproductie zorgt voor enige weerbaarheid de komende jaren, gezien de geplande overheidsinvesteringen in duurzaamheid. De economie in Limburg neemt overigens wel een speciale positie in als het gaat om de lange termijn toekomst. De bevolking krimpt namelijk, waardoor deze provincie mogelijk als eerste te maken krijgt met een dalende vraag en verslechterend vestigingsklimaat als gevolg van krappe arbeidsmarkt door vermindering aantal werknemers in de omgeving.

Tabel 4 Verdeling bedrijvigheid over sectoren Westelijke en Zuidelijke provincies

	Flevoland	Utrecht	Noord-Holland	Zuid-Holland	Zeeland	Noord-Brabant	Limburg
Industrie	11%	15%	9%	10%	30%	23%	24%
Bouw	4%	7%	6%	4%	6%	6%	5%
Groothandel	11%	8%	10%	11%	5%	8%	6%
Detailhandel	5%	6%	5%	4%	6%	5%	5%
Horeca	1%	2%	1%	2%	3%	2%	2%
Transport	3%	3%	3%	6%	5%	4%	5%
Zakelijke dienstverlening	37%	27%	39%	36%	17%	27%	24%
Public & Zorg	21%	28%	24%	22%	24%	21%	24%

Bron: CBS & ING Economisch Bureau

Regio economen ING Economisch Bureau

Voor meer regio specifieke informatie kunt u terecht bij de volgende economen van ING Economisch Bureau...

	Naam	Telefoonnummer	e-mailadres
Groningen	Henk van den Brink	020 56 39506	Henk.van.den.brink@ing.nl
Friesland	Henk van den Brink	020 56 39506	Henk.van.den.brink@ing.nl
Drenthe	Henk van den Brink	020 56 39506	Henk.van.den.brink@ing.nl
Overijssel	Jurjen Witteveen	020 56 34439	Jurjen.witteveen@ing.nl
Gelderland	Maurice van Sante	020 57 68547	Maurice.van.sante@ing.nl
Flevoland	Stefan van Woelderen	020 56 34423	Stefan.van.woelderen@ing.nl
Utrecht	Stefan van Woelderen	020 56 34423	Stefan.van.woelderen@ing.nl
Noord-Holland	Rico Luman	020 56 39893	Rico.luman@ing.nl
Zuid-Holland	Machel Nuyten	020 57 61280	Machel.nuyten@ing.nl
Zeeland	Carlijn Bijvoet	020 56 34447	Carlijn.bijvoet@ing.nl
Noord-Brabant	Carlijn Bijvoet	020 56 34447	Carlijn.bijvoet@ing.nl
Limburg	Edse Dantuma	020 56 39778	Edse.dantuma@ing.nl

**Meer weten?
Kijk op ING.nl
Of bel met**

Carlijn Bijvoet,
econoom
020 56 34 447

Disclaimer

De informatie in dit rapport geeft de persoonlijke mening weer van de analist(en) en geen enkel deel van de beloning van de analist(en) was, is, of zal direct of indirect gerelateerd zijn aan het opnemen van specifieke aanbevelingen of meningen in dit rapport. De analisten die aan deze publicatie hebben bijgedragen voldoen allen aan de vereisten zoals gesteld door hun nationale toezichhouders aan de uitoefening van hun vak. Deze publicatie is opgesteld namens ING Bank N.V., gevestigd te Amsterdam en slechts bedoeld ter informatie van haar cliënten. ING Bank N.V. is onderdeel van ING Groep N.V. Deze publicatie is geen beleggingsaanbeveling noch een aanbieding of uitnodiging tot koop of verkoop van enig financieel instrument. ING Bank N.V. betreft haar informatie van betrouwbaar geachte bronnen en heeft alle mogelijk zorg betracht om er voor te zorgen dat ten tijde van de publicatie de informatie waarop zij haar visie in dit rapport heeft gebaseerd niet onjuist of misleidend is. ING Bank N.V. geeft geen garantie dat de door haar gebruikte informatie accuraat of compleet is. De informatie in dit rapport kan gewijzigd worden zonder enige vorm van aankondiging. ING Bank N.V. noch één of meer van haar directeuren of werknemers aanvaardt enige aansprakelijkheid voor enig direct of indirect verlies of schade voortkomend uit het gebruik van (de inhoud van) deze publicatie alsmede voor druk- en zetfouten in deze publicatie. Auteursrecht en rechten ter bescherming van gegevensbestanden zijn van toepassing op deze publicatie. Overneming van gegevens uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron wordt vermeld. In Nederland is ING Bank N.V. geregistreerd bij en staat onder toezicht van De Nederlandsche Bank en de Autoriteit Financiële Markten.

De tekst is afgesloten op 18 mei 2009.

